

3. Маргелов М.В. «Глобализация» – превратности термина / М.В. Маргелов // США – Канада: ЭПК. – 2003. – № 9. – С. 47.
4. Артемова Т.И. Стоимость и цена: логико-исторический процесс формообразования / Т.И. Артемова – К.: Основа, 2006.
5. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобальних викликів: У 2-х частинах / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад. Академії педагогічних наук України А.А.Мазараки. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008.
6. Список стран по номинальному значению ВВП за 2014-2015гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=world&table=gprecia>

УДК 504.03 : 339.13 : 633.8

МОДЕЛЮВАННЯ РИЗИКІВ НА РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Никитюк Ю.А. – к.с-г.н, с.н.с,
Інститут агроекології і природокористування НААН, м. Київ

У статті розглядаються основи моделювання ризиків на ринку лікарської рослинної сировини та наведено методи регулювання даних ризиків. Проаналізовано сучасний стан вирощування лікарських рослин на території України. Висвітлено пріоритетні напрями розвитку виробництва лікарської рослинної сировини з урахуванням існуючих ризиків та загроз.

Ключові слова: ринок, ризик, лікарські рослини, моделювання, економічні відносини, виробництво.

Никитюк Ю.А. Моделирование рисков на рынке лекарственного растительного сырья

В статье рассматриваются основы моделирования рисков на рынке лекарственного растительного сырья и приведены методы регулирования данных рисков. Проанализировано современное состояние выращивания лекарственных растений на территории Украины. Освещены приоритетные направления развития производства лекарственного растительного сырья с учетом существующих рисков и угроз.

Ключевые слова: рынок, риск, лекарственные растения, моделирование, экономические отношения, производство.

Nikityuk Y.A. Modeling of risks in the market of medicinal plant raw material

The author describes the basics of risk modeling in the market of medicinal plant raw material and provides some methods for regulating such risks. The study analyzes the modern state of medicinal plants cultivation in Ukraine. It highlights priority directions of the development of medicinal plant raw material production taking into account existing risks and threats.

Keywords: market, risk, medicinal plants, modeling, economic relations, production.

Постановка проблеми. Нині досить високими темпами зростає популярність лікарської рослинної сировини на вітчизняному та міжнародному ринках. Якщо раніше лікування природними засобами практикувалось переважно в менш розвинених країнах, то сьогодні попит на лікарські рослини зростає у

всьому світі. Враховуючи географічне положення України та характеристики земельних ресурсів, напрям вирощування лікарської рослинної сировини на території нашої країни є досить перспективним [1]. Суспільство починає розуміти, що синтезовані штучним способом ліки та профілактичні засоби одночасно з виконанням свого призначення наносять шкоду організму, а виробництво таких ліків наносить шкоду навколишньому середовищу. Перевагою лікарських рослин є те, що при правильному застосуванні завдяки вмісту цілого комплексу цінних речовин, їх застосування сприяє нормалізації протікання процесів у організмі людини, забезпечує надходження необхідних мінералів та вітамінів у достатніх кількостях, підтримує обмін речовин. Окрім медичної та фармацевтичної галузі виробництво лікарської рослинної сировини впливає на розвиток сільськогосподарської галузі, розвиває вітчизняну промисловість та економічні відносини [2]. Саме тому напрям розвитку виробництва та реалізації лікарських рослин на внутрішньому та міжнародному ринках стає все більш актуальним та вимагає подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу ринкових процесів в економіці неможливо розглядати, не згадавши здобутки таких зарубіжних вчених як Дж. Кейнса, Ф. Кене, Ф. Котлера, Р. Коуза, К. Маркса, А. Маршалла, В. Парето, М. Портера, П. Самуельсона, А. Сміта, Й. Шумпетера та інших.

Проблеми розвитку лікарського рослинництва знайшли відображення в наукових працях М.Ю. Барни, М.І. Бахмат, О.Б. Губаньова, В.М. Комарніцького, О.В. Кваша, Б.Б. Семака, В.Я. Хоміної та ін. Проте, сучасні умови господарювання вимагають подальших досліджень в контексті розвитку процесів виробництва та реалізації лікарської рослинної сировини.

Проте, незважаючи на значний обсяг теоретичних та методологічних досліджень, низка питань в сільськогосподарській сфері досі залишається на етапі становлення. Безпосередньо це стосується моделювання ризиків господарської діяльності в сфері виробництва лікарських рослин, що на сьогодні залишається недостатньо вивченим та не дає змоги в повній мірі застосовувати ринкові інструменти в плануванні господарської діяльності, пов'язаною з виробництвом лікарської рослинної сировини.

Постановка завдання. Моделювання ризиків для розрахунку ймовірного середнього доходу від запланованої господарської діяльності в процесі моделювання ризиків виробництва та реалізації лікарської рослинної сировини дасть змогу підвищити ефективність такого виробництва, залучити до виробничого процесу невикористаний виробничий потенціал та забезпечити збалансований розвиток сфери виробництва лікарських рослин та сільськогосподарської галузі в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. На жаль, сучасні технології в практичній господарській діяльності не дають змоги отримувати необхідну для раціонального ведення господарювання інформацію оперативну та в достатній кількості, аби повністю уникнути явища невизначеності та нівелювати виробничі ризики.

Суб'єкти господарювання постійно здійснюють свою діяльність в умовах невизначеності, що зумовлює появу в їх поведінці стресових явищ. Невизначеність – це недостатня поінформованість суб'єктів господарювання про

ймовірність настання тих чи інших подій у майбутньому, що зумовлює появу ризику недоотримати частину запланованого результату внаслідок впливу факторів, які неможливо точно передбачити. Іншими словами, невизначеність – це ситуація, яку неможливо досить точно оцінити до моменту її настання, що ускладнює функцію планування та управління господарською діяльністю, оскільки існує безліч варіантів, як ситуація може розвиватись в майбутньому.

Під невизначеністю слід розуміти неможливість оцінки майбутнього розвитку подій як з погляду ймовірності їх реалізації, так і з погляду масштабів і виду їхнього прояву [3]. Повна невизначеність припускає наявність факторів, результати та ступінь впливу яких абсолютно непередбачені, що пояснюється відсутністю інформації про явище чи подію. На практиці підприємства практично не функціонують в умовах повної невизначеності, оскільки сучасні інформаційні системи достатньо доступні та містять певний обсяг інформації про той чи інший об'єкт. Тому надалі мова буде йти про неповну визначеність, ситуацію, коли майбутні події (окрім форс-мажорних обставин) можна загалом передбачити, а варіативність їх наслідків знаходиться в попередньо-визначеному діапазоні.

Коли мова йде про неповну визначеність, варто зазначити, що вона може виникати у різних проявах:

- у вигляді ймовірнісних розподілів (точно відомий розподіл випадкової величини, але невідомим залишається конкретне значення випадкової величини);
- у вигляді інтервальної невизначеності (невідомим є розподіл випадкової величини, проте точно відомо діапазон її можливої величини).

Прикладом ймовірнісного розподілу є ситуація появи на ринку нового конкурента. Його діяльність може призвести до зменшення обсягів реалізації базовим суб'єктом господарювання. При чому, визначити конкретне значення зменшення обсягів реалізації неможливо, оскільки невідомою є характеристика продукції конкурента, його маркетингова політика, вподобання та поведінка споживачів продукції.

Прикладом інтервальної невизначеності є наступна ситуація: існує ризик поставки постачальником партії продукції низької якості. Загалом, наслідок такої події можна передбачити – це зменшення обсягів виробництва (оскільки неякісна сировина не потрапить у виробництво). Враховуючи, що суб'єкт господарювання співпрацює з декількома постачальниками, втрати від настання вищезгаданої події складуть, наприклад, 10–15 % від загального обсягу виробництва. Отже, ймовірна подія може статись, а може і не статись, обсяги виробництва знизяться на 10 % або на 15 %. І це лише один фактор і одна ймовірна подія. На практиці кількість таких подій може перевищувати сотні, а то й тисячі.

Становлення ринку лікарської рослинної сировини має досить непередбачуваний характер, особливо враховуючи події останніх років та втрату значної частини виробничих потужностей в сфері вирощування лікарських рослин на території України [4]. Тому нині ніхто не в змозі надати статистично достовірну характеристику процесів становлення ринка лікарської рослинної сировини в Україні, тим більше, визначити асортимент та обсяги продукції, що варто виробляти на території України, щоб гарантувати її реалізацію на внутрішньому чи зовнішньому ринках.

Виробництво лікарських рослин сьогодні є досить перспективною, але від цього не менш ризиковою справою [5]. З одного боку, на процеси вирощування лікарських рослин активно впливають неконтрольовані природні фактори, і виробник може зазнати істотних збитків внаслідок їх дії, а з іншого – дії самого суб'єкта господарювання, які внаслідок ймовірної помилковості можуть зумовити збиток основної діяльності з вирощування та реалізації продукції.

При чому, якщо у промисловості чи інших видах виробництва якість та кількість виготовленої продукції залежить в основному від внутрішньо господарських факторів (структура виробництва, технології та способи виробництва тощо), які можливо не лише виміряти й врахувати, а керувати ними, то ведення сільськогосподарської діяльності, до якої входить вирощування лікарської рослинної сировини, зазнає значно помітнішого впливу зовнішніх факторів (природні, гео-політичні фактори тощо).

Таблиця 1. Аналіз ринку лікарської рослинної сировини (ЛРС) з 2012 по 2016 роки, тис. тон.

Рік	Внутрішнє виробництво ЛРС	Імпорт ЛРС	Питома вага імпорту відносно внутрішнього виробництва, %	Експорт ЛРС	Питома вага експорту відносно внутрішнього виробництва, %	Внутрішнє споживання ЛРС
2012	3,70	1,46	39,46	3,44	92,97	1,72
2013	3,80	1,09	28,68	2,78	73,16	2,11
2014	2,20	1,00	45,45	2,34	106,36	0,86
2015	2,80	0,70	25,00	3,01	107,50	0,49
2016	3,10	1,06	34,19	3,17	102,26	0,99

Джерело: Держкомстат, [6], [7]

Згідно даних таблиці 1, у 2014 році відбулось різке падіння обсягів внутрішнього виробництва лікарської рослинної сировини. Це пов'язано з тим, що починаючи з 2014 року до української статистики не надходять дані з Кримського півострову, де знаходились значні потужності з вирощування лікарських рослин. Починаючи з 2014 року, спостерігається поступове зростання внутрішнього виробництва лікарської рослинної сировини, що свідчить про стабільний розвиток галузі та необхідність посилення правового, фінансового та організаційного забезпечення виробництва.

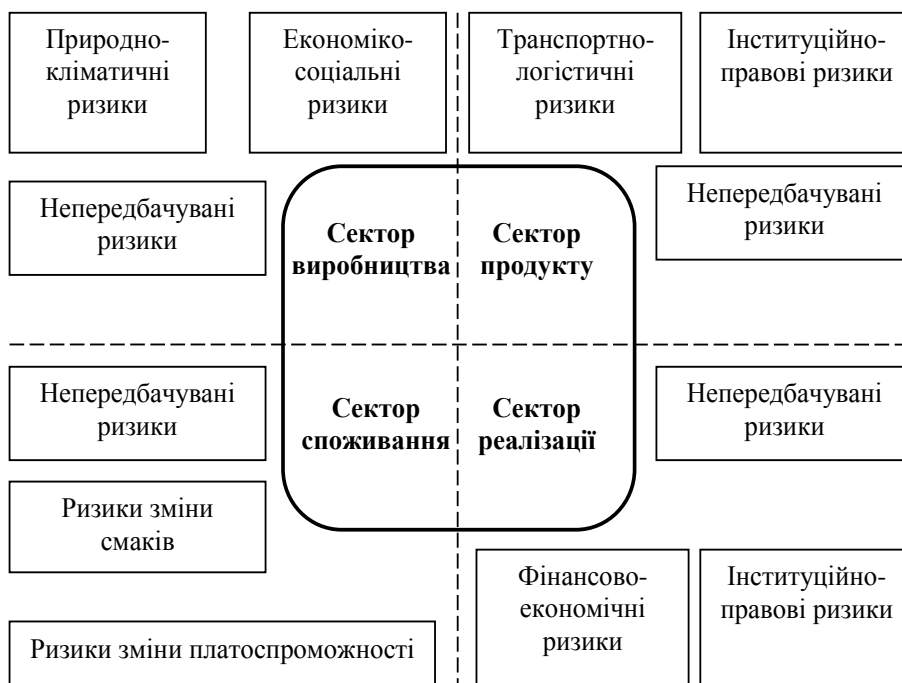
Високі показники експорту одночасно з показниками внутрішнього споживання свідчать про те, що Україна здатна виробляти лікарської рослинної сировини в рази більше, ніж споживається на внутрішньому ринку. Проте, варто зауважити, що споживачами лікарської рослинної сировини є суб'єкти господарювання, які займаються переробкою і розповсюдженням уже готової продукції (медичних препаратів, харчової продукції тощо). Іншими словами, експортуючи лікарську рослинну сировину, а не готову продукцію, вітчизняна економіка втрачає робочі місця, валовий внутрішній продукт та надходження до державного бюджету у вигляді податків від діяльності, пов'язаною з переробкою лікарської рослинної сировини.

Варто зазначити, що однією з головних причин низького обсягу внутрішнього споживання лікарської рослинної сировини є високі ризики ведення

господарської діяльності на території нашої країни. І моделювання цих ризиків, уміння їх правильного визначення та врахування в плануванні дасть змогу вітчизняним підприємствам з переробки лікарської рослинної сировини розширити свою діяльність, здійснити вагомий вклад у розвиток вітчизняної економіки та країни в цілому.

На процес виробництва діє безліч факторів, але умовно їх можна розділити на чотири великі сектори: фактори виробництва, продукту, реалізації та споживання. Доречним буде розділити усі існуючі ризики на ідентичні сектори, залежно від фактору впливу:

- ризики виробництва пов'язані з організацією виробничого процесу, взаємодією між цехами та відділами тощо;
- ризики продукту пов'язані з якісними характеристиками продукції, її асортиментом та умовами зберігання;
- ризики реалізації відображають правове поле реалізації продукції (необхідність ліцензій та сертифікатів тощо) та економічні ризики (поява нових конкурентів тощо);
- ризики споживання уособлюють в собі усі ризики, що пов'язані з поведінкою кінцевого споживача.

Джерело: систематизовано на основі [5], [8]

Рисунок 1. Групи ризиків в сфері лікарської рослинної сировини за секторами

Щоб визначити загальну величину ймовірних втрат при планування господарської діяльності, потрібно врахувати всі можливі ризики з усіх чотирьох

секторів. Для цього потрібно визначити можливі загрози протягом усього циклу господарської діяльності підприємства: від виробництва продукції до реалізації її кінцевому споживачу. Ризики при цьому визначаються у відсотках і означають ймовірність настання тієї чи іншої події або загрози. В таблиці 2 наведено загальні загрози, які можуть виникнути в процесі виробництва лікарської рослинної сировини, та наведено відсоткові значення рівня ризику, які рекомендується застосовувати у практичних розрахунках.

Таблиця 2. Загальні загрози на ринку лікарської рослинної сировини та рівень ризику

Сектор господарської діяльності	Ймовірна загроза	Рівень ризику, %
Виробничий сектор	Втрата матеріальних ресурсів	8-15
	Порушення вимог до якості земельних ресурсів	12-15
	Недосконалість організації виробництва	10-12
	Відсутність інноваційних розробок	5-8
	Низький рівень виробництва	8-10
	Порушення умов виробництва	10-12
	Природно-кліматичні обставини	15-26
	Непередбачувані обставини	8-10
Сектор продукції	Недостатній асортимент	3-5
	Низька якість продукції	10-12
	Підвищення виробничої собівартості продукції	10-12
	Порушення умов зберігання	5-8
	Недосконалість транспортної організації	3-5
	Непередбачувані обставини	5-8
Сектор реалізації	Недостача або неповнота інформації про ринок	3-5
	Низька ефективність маркетингової стратегії	1-2
	Завищення строків реалізації	2-4
	Правові перепони реалізації	3-5
	Віддаленість виробничих потужностей	1-2
	Низька конкурентоспроможність продукції	4-6
Сектор споживання	Зміна вподобань та смаків споживачів	8-10
	Невідповідність сезонності пропозиції та попиту на продукції	2-3
	Зменшення рівня платоспроможності покупців	8-10
	Коливання попиту залежно від природних факторів	8-10
	Недостатня варіативність способів реалізації продукції кінцевим споживачам	4-5

Джерело: [3]

Якщо розрахувати загальний рівень ризику, врахувавши ймовірність настання загроз, зазначених в таблиці 2, виходить, що при планування господарської діяльності в сфері виробництва лікарської рослинної сировини потрібно зменшувати запланований дохід майже на 80-90 %, що повністю позбавляє господарську діяльність в сфері виробництва лікарської рослинної сировини своєї привабливості. Тому на підприємствах застосовуються різноманітні методи управління ризиками з метою зменшення їх рівня, що забезпечить фактичний дохід підприємства максимально близьким до запланованого:

- методи мінімізації ризиків;
- методи локалізації ризиків;
- методи диверсифікації ризиків;
- методи компенсації ризиків.

До першої групи входять методи мінімізації ризику, які на сьогодні є одними з найпоширеніших у вітчизняній господарській діяльності. Умовно їх можна розділити на три великі підгрупи: відмови, страхування та пошуку альтернатив. До підгрупи відмови належать усі дії підприємства, пов'язані з відмовою від співпраці з сумнівними контрагентами, відмови від інвестиційних проектів з високим ризиком реалізації або великим терміном окупності. До підгрупи страхування включають дії, пов'язані зі страхуванням майбутніх ризиків. З одного боку, це дає можливість мінімізувати збитки в разі настання небажаної події, а з іншої – підвищити відповідальність ланки управління, що забезпечить більш ретельний та раціональний процес прийняття рішень, а це також зменшує ризики. До підгрупи пошуку альтернатив включають дії підприємства, які полягають у перенесенні ризику на третіх осіб. Проте, не варто забувати, що така передача повинна здійснюватися на взаємовигідних умовах.

До другої групи належать методи локалізації ризиків. Вони застосовуються тоді, коли є змога достатньо точно визначити рівень ризиків та джерела їх виникнення. В результаті суб'єкт господарювання виділяє економічно найнебезпечніші ділянки чи етапи виробництва та зосереджує на них свою увагу. Наприклад, до методів локалізації входить створення невеликого дочірнього підприємства в статусі окремої юридичної особи, яка візьме на себе відповідальність за реалізацію високотехнологічних (ризикованих) проектів. Окрім цього, сюди входять методи, які передбачають створення спеціальних структурних підрозділів з окремим балансом та укладання договорів про спільну діяльність для реалізації ризикованих проектів.

До методів диверсифікації ризиків включають методи, за допомогою яких можна розділити загальний ризик на складові елементи, що дає змогу розбити виробничий процес на етапи залежно від зон відповідальності чи виконавців та розподілити загальні ризики відповідно до цих етапів чи виконавців. Також до методів диверсифікації ризиків відносять діяльність підприємства, пов'язану з виходом на різні ринки або одночасну роботу з декількома інвестиційними проектами.

До четвертої групи ризиків належать методи компенсації ризиків, які направлені на попередження небезпеки. Дані методи найбільш трудомісткі та потребують значних витрат, великої попередньої аналітичної роботи та ефективного застосування запланованих заходів. До методів компенсації ризиків входить процес попереднього визначення усіх можливих джерел ризиків та розробка відповідних заходів щодо їх компенсації; постійна розробка стратегічних та короткотермінових сценаріїв розвитку та оцінки стану суб'єкту господарювання як всередині, так і у навколишньому економічному середовищі, прогнозування поведінки контрагентів та конкурентів; постійний моніторинг нормативно-правового середовища та соціально-економічних аспектів діяльності; створення відповідних резервів (страхових запасів сировини, матеріалів тощо) з метою забезпечення безперервної діяльності суб'єкта господарювання

та більш раціональної структури виробництва; підвищення кваліфікації персоналу, його вмінь та навичок.

Коли мова йде про виробництво лікарської рослинної сировини, потрібно окремо наголосити на такому унікальному виду ресурсу як земельні ресурси. З землею в сільському господарстві пов'язана низка ризиків, оскільки господарська діяльність, пов'язана з виробництвом переважної більшості культур, завдає помітної шкоди земельним ресурсам. Нераціональне використання техніки, добрив, насичення посівів однотипними культурами – все це призводить до зниження показників родючості ґрунтів, погіршенням структури посівних площ, неефективного використання сінокосів та пасовищ. Все це збільшує ризики виробничої діяльності, посилює екологічну небезпеку сільськогосподарського виробництва, і як наслідок – екологічний ризик для всього населення. Отже, суб'єкти господарювання, які займаються виробництвом лікарської рослинної сировини, повинні включити до планування своєї діяльності низку організаційних, комерційних та технологічних заходів, які будуть спрямовані на зменшення впливу екологічних загроз в сфері вирощування лікарських рослин.

Не варто забувати, що навіть досконала система моделювання ризиків не гарантує отримання запланованого результату. В будь-якій діяльності завжди є фактори (особливо, природного характеру), які неможливо мінімізувати жодним із зазначених вище способів. Наприклад, до таких загроз можна віднести кліматичні фактори (вимерзання посівів, вимокання, постійні зливи, засуха, хвороби тощо). Такі загрози, як правило, неможливо регулювати, а їх наслідки є неминучими для суб'єкта господарювання. Проте, в процесі планування своєї діяльності підприємства можуть врахувати їх вплив та мінімізувати ймовірні втрати методом страхування своїх активів чи відповідальності.

Висновки і перспективи. Виробництво лікарської рослинної сировини є досить перспективною сферою господарської діяльності, проте, як і будь-яка інша, ця діяльність пов'язана з певними ризикам. На виробництво та реалізацію лікарської рослинної сировини з одного боку активно впливають неконтрольовані природні фактори, і виробник може зазнати істотних збитків внаслідок їх дії, а з іншого – діяльність власне суб'єкта господарювання, яка в сучасний реальних умовах далека від ідеальної та раціонально обґрунтованої, внаслідок чого можуть посилюватись ризики збитковості основної діяльності з вирощування та реалізації продукції.

Тому моделювання ризиків на ринку лікарської рослинної сировини покликане удосконалити процес планування діяльності суб'єктів господарювання з виробництва та реалізації лікарських рослин. Аналіз стану ринку лікарської рослинної сировини вказав на те, що Україна експортує значну частку лікарських рослин, в той час як внутрішнє споживання на відносно невисокому рівні. Проте, розширення внутрішнього ринку переробки лікарських рослин та створення готової продукції для населення дасть змогу не лише створити додаткові робочі місця, а й забезпечити розвиток сільськогосподарської, медичної та фармакологічної галузей на території України. З цією метою було визначено основні ризики на ринку лікарської рослинної сировини, проаналізовано їх рівень та вплив на процес виробництва, наведено методи моделювання та заходи з контролю ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мірзоева Т.В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення / Т.В. Мірзоева // Інноваційна економіка, К. : 2013. – №6 – С. 209-212
2. Желага А.М. Лікарська рослинна сировина як основа для виробництва якісних фармацевтичних препаратів / А.М. Желага, Т.М. Безпала. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisar.eu/ru/node/1618>
3. Щербак В. Г. Невизначеність і ризик у бізнес-діяльності промислового підприємства / В. Г. Щербак, О. В. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 156-161.
4. Никитюк Ю.А. Інституціональні засади аналізу функціонування ринку лікарських рослин / Ю.А. Никитюк // АгроСвіт. – 2015. – № 7. – С. 8–12.
5. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції: методологічні та методичні основи формування і функціонування: монографія / Н.Ф. Павленчик. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 392 с.
6. Огляд ринку лікарської рослинної сировини України 2016. – 2017. – К. : Сінергія. – 38 с.
7. Актуальні проблеми лікарського рослинництва в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com>
8. Іванух Р.А. Аграрна економіка і ринок / Р.А. Іванух, С.Л. Дусанівський, Є.М. Білан. – Тернопіль : Екон. Думка, 2003. – 256 с.

УДК 336.228:336.22**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ПОДАТКІВ
НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ**

Подаков Є.С. – к.е.н., доцент, ДВНЗ «Херсонський ДАУ»

В статті розглянуто теоретичні аспекти формування та впливу податків на фінансову безпеку підприємств України. Наведені та досліджені елементи системи забезпечення фінансової безпеки. Проаналізовано сучасну сферу оподаткування України.

Ключові слова: податки, податкова політика, фінансова безпека, державна стратегія.

Подаков Е.С. Теоретические аспекты влияния налогов на финансовую безопасность предприятий

В статье рассмотрены теоретические аспекты формирования и влияния налогов на финансовую безопасность предприятий Украины. Приведены и исследованы элементы системы обеспечения финансовой безопасности. Проанализированы современную сферу налогообложения Украины.

Ключевые слова: налоги, налоговая политика, финансовая безопасность, государственная стратегия.

Podakov Ye.S. Theoretical aspects of the impact of taxes on the financial security of enterprises

The article deals with theoretical aspects of formation and influence of taxes on the financial security of Ukrainian enterprises. The elements of the financial security system are presented and investigated. The modern sphere of taxation of Ukraine is analyzed.